

LOMMEN

Nr 2. December 1989

INNEHÅLL

Styrelsens sammansättning 2

Lutukka 3
av Kelvin Ekeland

Fågeln som djavulen skapade 4
av Gunnar Brusewitz

Nalle och Lisa 5

Kulturlandskapet på Sandhornøya 6
av Turid Følling Eilertsen

Det samiska kulturlandskapet 7
av Kari Nilssen

Allmän information 8

Lovaändringar truer natur- og
landskapsbeskyttelsen i Danmark 11
av Eiler Worsøe

Litteratur om det nordiske kulturland-
skap 12

Årsmöte och medlemskonferens 1990 16

LOMMEN är en tidning inom Nordiska
förbundet för kulturlandskap.

Redaktör Kelvin Ekeland
Östra Storgatan 25
S-611 34 Nyköping
Sverige

**NORDISKA FÖRBUNDET
FÖR KULTURLANDSKAP**

Under verksamhetsåret 1989 har styrelsen for
forbundet fojande sammansattning:

Ordforande
Eiler Worsøe
Lundbergvej 2,
Waerum
DK-8900 Randers
DANMARK
Tel. 06-445186 (b)

Kassor
Mats Nettelbladt
Småtindvejen 1B
N-8000 BODØ
NORGE
Tel. 081-62100 (a)
081-27317 (b)

Erland Porsmose
Kerteminde Museum
Strandgade
DK-5300 Kerteminde
DANMARK
Tel. 09-723727 (a)
09-732092

Vice ordforande
Carl-Adam Haeggstrom
Tornfalksvagen 2/26
SF-02620 Esbo
FINLAND
Tel. 90-1912016 (a)
90-597939 (b)

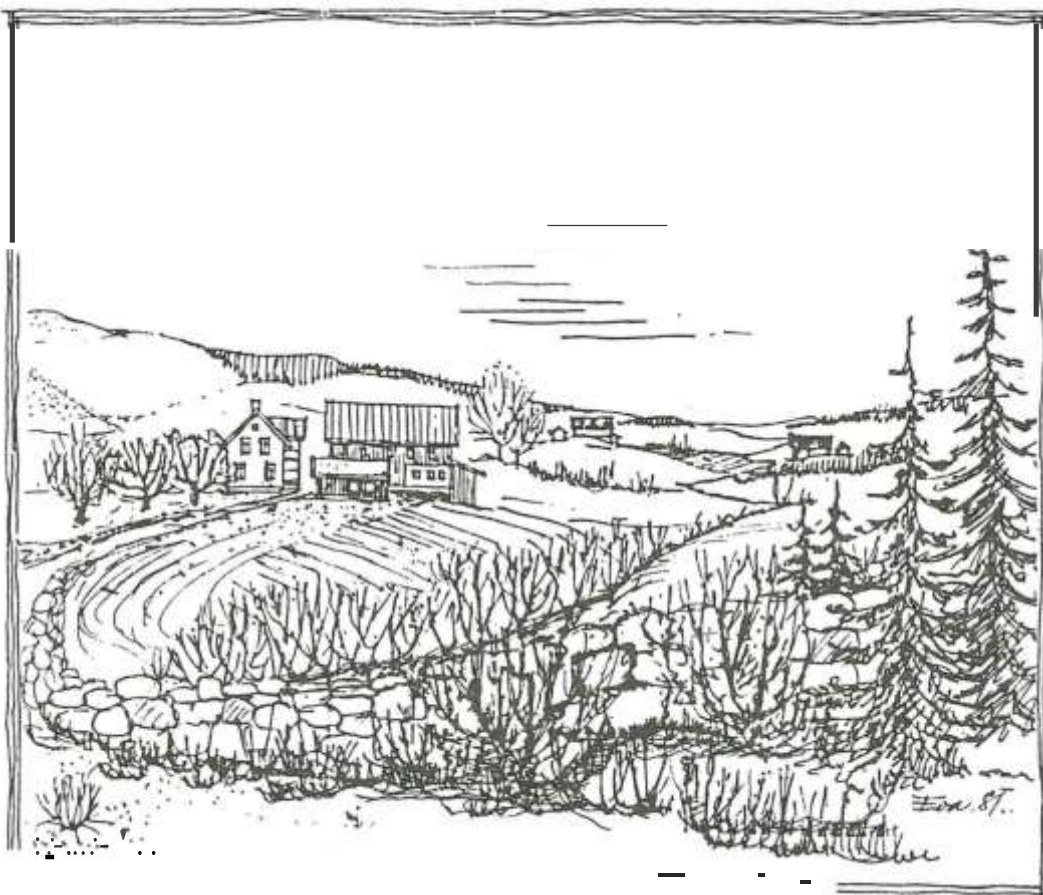
Ann Norderhaug
Kjønnerød
N-3140 Borgheim
NORGE
Tel. 033-84100 (b)

Karl-Erik Frandsen
Københavns Universitet
Historisk Universitet
Njalsgade 80
DK-2300 Køpenha vn S
DANMARK
Tel. 01-542211 (a)
01-503618 (b)

Sekreterare
Kel vinEkeland
bstra Storgatan 25
S-611 34 Nykoping
SVERIGE
Tel. 08-7991000 (a)
0155-68978 (b)

Marita Karlsson
Landskapsstyre Isen
PB 60
SF-22101 Mariehamn
ALAND
Tel. 0928-15000 (a)
0298-16887 (b)

Kerstin Riessen
Vikingagata n 11
113 42 Stockholm
SVERIGE
Tel. 08-7839000 (a)
08-326608 (b)

VESTFOLD -
LANDSKAPET
°
VART FELLES
ANSVAR
°
GODE RÅD TIL
°
GARDBRUKERE

Tøstmannsg. delta i nummer 1 Kjell Samuelsen

LUTUKKA

De flesta reaktioner på kontaktbladets namn är positiva. Några är dock storda av att man också kan associera till en fågel. Margareta Friman-Scharin skriver: "Man bör kunna referera till namnet utan bild, så att folk ändå förstår vad det handlar om. Lomme är en vanlig vaxt men dåligt känd av icke vaxtkunniga. De associerar nog till en fågel istället. Lommen ibetydelsen ransel/ficka herdevaska är också dåligt känd och associerar ej till föreningens verksamhet. Ta gärna något annat vaxtnamn som är mer känt, finns i större delen av Norden och i det kulturlandskap förbundet vill bevara/gynna."

Hannu Ormio skriver: "Idén om "bursa pastoris" är rolig. Men det är bra att veta, att sedan 1985 har de finska botanisterna publicerat en tidskrift med samma namn: "LUTUKKA" (=Lomme på finska). Finns det verkligen redan så stor brist på kulturväxter?"

Nils Dahlbeck tycker anknytningen till herden är en utomordentlig idé. Han

uppehåller sig dock inte vid lommen utan fastnar vid en annan detalj i herdens utrustning. Mer om det senare.

Själv tror jag uppriktigt sagt att det inte spelar så stor roll vad kontaktbladet heter. Efter ett tag är det ett begrepp för gamla mottagare utan, associationer hit eller dit. Idén bakom namnet är annars att kontaktbladet ska vara innehållsrikt som en herdevaska.

För att visa att fågeln "lom" har kulturanknytning har jag saxat några stycken ur en artikel av Gunnar Bruzewitz. För att ytterligare förtydliga numret och förstärka karaktären av julnummer, har jag även klippt ett avsnitt ur den danska serien om "Dukkelisa", i Sverige "Nalle och Lisa". Där har översättaren bojt sig för att lomme är ett ganska ålderdomligt ord och valt alternativet pungort.

Åter till Nils Dahlbeck: "När jag såg bilden av herden blev jag alldeles till mig. För några årtionden sedan köpte jag en låda med prylar på auktion. Innehållet sådes vara "från Småland". Här fanns ett stort horn. Jag tog hornet till Naturhistoriska Museet i Göteborg och vår fantastiska osteolog Lepiksaar och jag tittade och vred och funderade. Vi enades om att det troligen varit en "gammal smålandsoxe" som en gång burit det. I Småland fanns ett deformerat munstycke. När jag såg bilden av herden, så måste jag ta fram hornet och hålla det som på bilden. Det passar precis. Det är nästan som konstnären haft mitt horn framför sig, när jag försäkte blåsa i det och höll det som på bilden."

Nils Dahlbeck har nu låtit laga munstycket och har dessutom lovat att komma och blåsa in årsmötet 1990 i Uddevalla, den 24 maj. Bara det gör det vart att komma!

Kelvin Ek eland

Vill Vellareman blåsa i sin herdelur.
John Baur.r.

Fågeln som djavulen skapade

av Gunnar Brusewitz

I hela världen finns det bara fyra lomarter, och alla har påträffats i vårt land, även om bara två är bofasta. De två största — islommen och den vitnabbade islommen — hör till de cirkumpolara fåglarna som förekommer både i Eurasien och Nordamerika. De är stora som gäss och skiljer sig bara genom nabbens form och färg. Vintertid händer det någon gång att de forrirar sig in i Östersjön. Storlommen, som är ganska vanlig i Sverige, är också en underbart vacker fågel även om den förmedlar rysningar hos kansliga personer med sitt vilda skriande under vår- och sommarnätter. Det är inte för inte som alla skrackpjäser och rysare brukar backas upp med hjälp av storlommens vansinnestjut. Men som ett tips till Sveriges Radios inspicier vill jag nämna att den skona islommens skran är dubbelt så håresande.

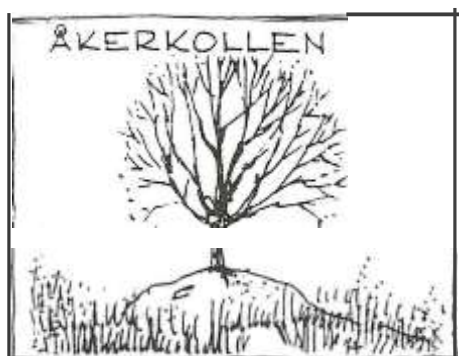

Linne berättade att fiskarna bef olkningen i skiftet då gick omkull i missötygda av lomskin. "De set till att tåga ut", skrev han.

Tidigt på våren kan man få se storlommen isjöar och havsvikar nere på Balkan i Sydosteuropa, och då är det kanske fråga om svenska lommar som just ligger i beredskap att ge sig i väg norrut. Deras flyttningsvanor är för resten mycket besynnerliga.

De lommar som tex bor i de sibiriska sjöarna flyttar om hösten rakt söderut mot Svarta och Kaspiska haven, där de övervintrar, men när de sedan skall norrut igen drar de mot nordväst över Östersjön och sedan mot Vita havet.

Men var kommer djavulen in i bilden? Jo, det är en gammal historia. Det var så att när Vår Herre skapade djuren så kom djavulen och tittade på, och efter en stund bad han att få hjälpa till och skapa. Han fick geira en fågel, och när den var klar så sa han: "Ge den i väg nu!" Och fågeln flaxade dystert ästad, för djavulen hade glömt att förse honom med ben. Vår Herre påpekade detta, och den onde rättade strax sitt misstag och slangde benen efter fågeln så att den fastnade längst där bak.

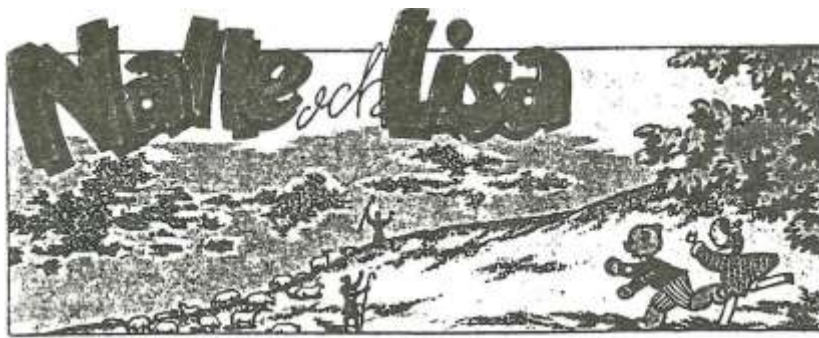

La gravhauger, rydningsroyser, stengarder, åkerholmer og fjellknauser vaere igjen i jordbrukslandskapet.

VIS HENSYN TIL LANDSKAPET

I en kultur- og landskapskampen i Vestfold samarbeider Bondelaget, Fylkeslandbrukskontoret, Fylkeskommunen og Fylkesmannen.

Ett resultat er ett blad med Gode råd til gårdbrukere (se s.2).

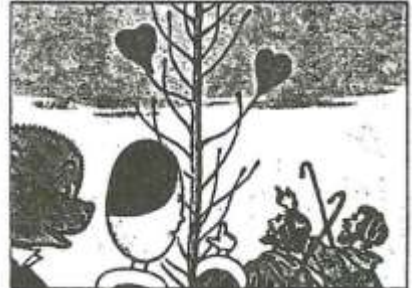
1. Nalle och Lisa hade kommit över ån, men så fastnade Lisas klan i en kattunges klor. Och innan de hade sagt adjö åt kattarna upptäckte Nalle att herdarna hade kommit före dem. Nalle och Lisa skyndade på.

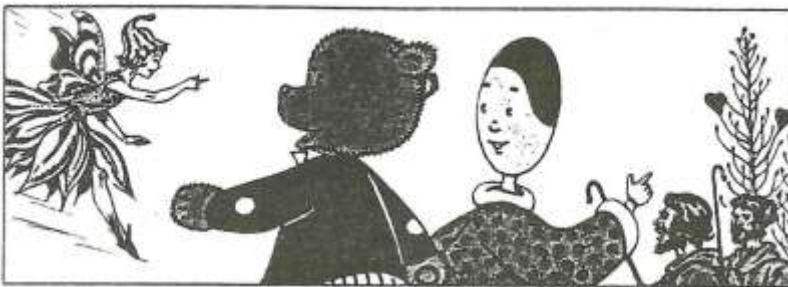
2. "Det var här vi hängde våra vaskor på blommorna innan vi somnade", sade den äldste herden.

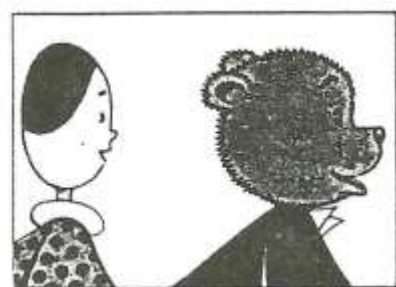
3. "Blommorna är där!" sade Nalle. "Ah... sån tur att inte någon har och pekade på växterna med de visst tagit era vaskor under tiden!" sade Lisa glad.

5. "Men vad nu?" ropade herdarna. "Vaskorna sitter ju fast! Viiskorna har vuxit fast på stjälkarna!"

6. Just då hordes ett sus i luften strax över dem. Det var blommalvan! Nalle undrat vart hon tagit vägen. Men det hindrar så mycket i Sagolandet. "Vaskorna? .. du rade Nalle... De behåller behållna vaskorna!" sade alvan. "De behöver dem."

7. "Vad har vilxterna för glädje av hade .. vad rade Nalle... De behåller behållna vaskorna!" sade alvan. "De behöver dem."

8. "Ivan log. ..De ska gömma sina frön i Jern", sade hon. "Kom hit så ska jag visa er!"

9. Alvan öppnade en "herdeviiska". "Här ligger fröna, precis som pengar i en pung", sade hon. "Fint, va?"

10. Nalle och Lisa hade hört talas om en växt som hette pungiirt. Och nu förstod de att det var den de sett!

Unngå att fylla igen eller gröf ut små vatten och våtmarker och låt några grötter vara öppna!

Ta vara på tunet ditt, vid bruk av existerande byggnader för du planlägger nya, tillpassa nya hus till tunet och glöm inte hagen.

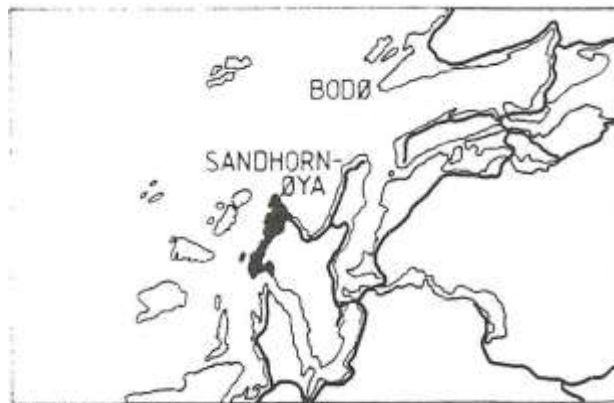

Kulturlandskapet på Sandhornøya

av Turid Følling Eilertsen

Turid Følling Eilertsen er kulturvernkonsulent hos Fylkeskonservatoren i Nordland. Hon arbeider blant annet med å få de uttjente typpiska nordnorska kulturlandskap i Gildeskål kommune bevart.

Et livsberingssamfunn

Fredrikhredl' strindflaten under Sandhornøya, som Eilertsen Blix, yngste 0111 i «Der er et lite stigky...». Tigger gjerdene McInnes, Våg, Lekah-

mot

...; <r, ifustad og Horsdal, med eldgamle boset-tingspor. I løpet av siste tjuetjue år har det ikke blitt dyr i kulturlandskapet.

Corrunn, 1g<t ror hos Eilertsen var tidlig Pre den tradisjon, jordbrukskombinasjonen fi ske — jordbruk. f, ovdirrntekten kom tr, fiskeriene som m, 111rw11 drev, men kvinnejordbruket sørget for dC't rL1glige brød og det som trengtes til utrustning; ior h, 1n som skulle ligge på sjøen lles te-p, irte, 1 eiv, irc-t. Gjerdene l, isentralt til lldit i kvst- l c i c1, tidligere tiders E 6. Det var lett å kornm til rikefiskl'r<l t. Derlor var og<1 gjerdene tett folkt, dt t.

Kystlandskapet er truet

I løpet av seks ti-, sytti- og åttiårene har bildet endret seg dramatisk. Gardene har vært utsatt for en fraflytting som nesten aldri før i historisk tid.

Samtidig har det foregått omlegging i næringsveiene. Så godt som ingen driver det tradisjonsrike fisket lenger, bortsett fra til hjemmebruk.

Da har jordbruket klart seg bedre. Men nåtidens gårdbruker driver intensivt på små arealer, og med lite beitedyr. Landskapet ellers gror igjen, og en mengde planteslag går tapt. Torvmyrer og utslåtter er snart ikke synlige, og det samme gjelder alle gravrøysene i utmark.

Mange av de gamle vakre nordlandshusene som tapper så godt inn i landskapet og er tilpasset klimaet vårt, står tomme, noen for godt, andre er bare feriehus.

Nybygde hus er ofte uten steds- og klimatilpassning, og blir plassert uten tanke på kulturlandskapet. Mange fjøs og andre uthus som ikke lenger er i bruk, forfaller og blir borte, og med dem også en del av landskapet.

Tradisjonsrikt og levende

Har det som gjør Sandhornøya særlig interessant? Vi har her et gammelt, tradisjonsrikt kulturlandskap der mye av det en ønsker å verne fremdeles er bevart. Det er representativt og vi finner både helheten og mangfoldet i landskapet. Stedet er heller ikke avfolket som så mange andre øyer, men representerer fortsatt et livskraftig samfunn.

Lokalbefolkningen må medvirke

Kulturlandskapet på Sandhornøya trenger praktiske tiltak fra bebyggerne for å beholde sin verdi. Vi må:

Rydde skog og kratt fra tilgrodd innmark og beiter slik at vi får tilbake et åpent landskap, og sørge for le der det trengs.

Utvikle jordbruket mot økologisk drift.

Gå sammen om å gjerde slik at bøndene kan holde flere beitedyr.

Hjelp til med å holde bekker og vannsig i hevd.

Li være ,t nydyrke myr. De har sin økologiske
fui'1ksjon som vi ikke bør forstyrre.
Ta vare pti v;irc v;ikrc, g;irnle hus.
Ta hensyn til den eksisterende bebyggelsen og
kulturlandskapet når vi bygger nye.

Belønningen vil være et vakkert, interessant og
trivelig nærmiljø for befolkningen på stedet, som vi
i stol t kan vise frem til alle tilreisende, enten de nå
kornner over den nye brua, eller fra sjø s iden som i
gzi mle dager.

Må nes, f ør «si loen» gjorde
sit i in ntog... (Foto: Widerøe)

Det samiska kulturlandskapet

av Kari Nilssen

Kari Nilssen från Halsøy gjorde under sin utbildning till
landskapsarkitekt en hoed opp-
g av e om ett samiskt och for-
samisk t kultu rland skap. Det
v ar Mortes nes i Varangerfjor-
den, Øst-Finnmark.

lett b rev till forbund et skriver
Kari:

Den lev emåte og de liv sverd ier
som representeres av de eld ste
t rek k i d et nå aerend e samiska
k u ltu rland skap er trolig felles
for v år nord -europeiske kultu rs
eld ste historie.

Sam is k k ultu rland skap har en
helt egen problematik k og em-
net bu rd e ha en spesiell a rbe-
id sgru ppe innen forbun d et, på
l inje m ed "Jord bru kets historie
og "Gam le hu sdy r-raser".

For bu nd ets omsorg for v år kul-
tu ra rv bør også gjenspeiles i en
bev isst h old ni ng til d et samis-
ke kultu rland skap som er tru et
p å li nje m ed v åre eld ste jord-
bru ksland skap.

**Puhl. "MOF<..T€vSN€S -
ef h;S I01''1'.sk la''olska, f'
F/'' ,,,,,, ,,,,,,rk ''
l<,t,,,-, N, 'J55, e,, . ff <.> vedopp9a.v e,
Noes. lev.oll.ruksAi!J9S kok!'188.**

Kari fortsatter med ett citat urNOU 1982:36

"De samiske kul turmi nner er
spr d t t i v er v ids t rakte t m rÅd er ,,g ma rker c seq svakt ■
forhold til lende og vegetasjon. De er ofte lette å
overse og ødelegge . Dette forhold forsterkes ved at en
stor del av befolkningen, særlig den ikke-samiske, ikke
alltid har kunnskap nok til å se at det er et sam isk
kulturminne de står overfor . Dette, sammen med at de
gjærne kan finnes i værharde strøk, gjør at de er steckt
utsatt for ødeleggelse. Uten vedlikehold ville mange av
dem være boete i løpet av noen generasjoner. Arbeidet
med A pleie og vedlikeholde de samiske kulturminnene er
mege t s t:1J.r.t: . .

I tillegg til at kulturminnene markerer seg svakt ■
terrenget, strekker de kulturpåvirkede strukturene seg
over store arealer. Dette medfører at vi får et
arealproblem når det dreier seg om vern av sami3k
kulturlandskap .

Rådende definisjoner av kulturlandskapsbegrepet tar som
regel utgangspunkt i jord brukskulturer og de fysiske
påvirkninger i landskapet. Dette gir problematiske
uts1 g ■ samisk- (Jg veidekultursammenleng .

For det første er vurderinger av hvor dominerende den
synlige l.1niskapsplvirkrlrl,Jerl er ■ stor grad avll nqill av
øyet som ser., av personen som vurderer og derl s
kWnnsk Ø m ssid,? ll k9runrl.

ror det andre kan steder i landskapet ha stor kulturell
t,l:ydlinl slvlt;nqe tt t r al: d! tysiske kllttirelle spnr
hHr forsvunnet, for eksempel steder benytt t t i for-
bindel.,; med flytt:ing eller jakt: .

ror det red je har ofte rene naturlandskapstrekk sterk
,)g spesi.fikk kult:urell l)etydning, t,)r ek:,empel offer-
plasser og hellige steder.

Kul t u r l i t i t: teg nes sami s k t n k e - o g v, p: t e m, l t: v d s t, r k
mental samhörighet m ed fortid en og forfedrene, og med
st, > r res pekt flJ r o g ku nr, skap c) m l, aturen. Oel: samiske
samfunn ha r g jennom tidene hatt innebygd en sterk
vernefilosofi. når dct: g j, l d r. kultucminner 09 kultur-
landskap . Varsomhet ■ naturen har tradisjonelt vært
sett: på som en dyd.

To spørsmål gjør seg gjel dende nAr en ønsker A d efinere
det samiske eller før-samiske k u ltu rland skap et:

- I hvilken gra<l skal et landskap være fysisk
kulturpåvirket for å komme inn under defi.ni.s jonen
av kulturlandskap?
- I hvilken grad skal den kulturelle betydningen
landskapet har være avgjørende for definisjonen av
kultu.rl.'ndskap?

Ut fra de endringene kulturverdibegrepet har gjennomgått
synes det rimelig i fastslå verneverdien mer ut fra et
landskaps kulturelle verdi enn ut fra det fysiske
innh,)ld.

EUROPARÅDET

JORDBRUKSEUROPA FORKASTER ALL KORTTIDSPOLITIKK

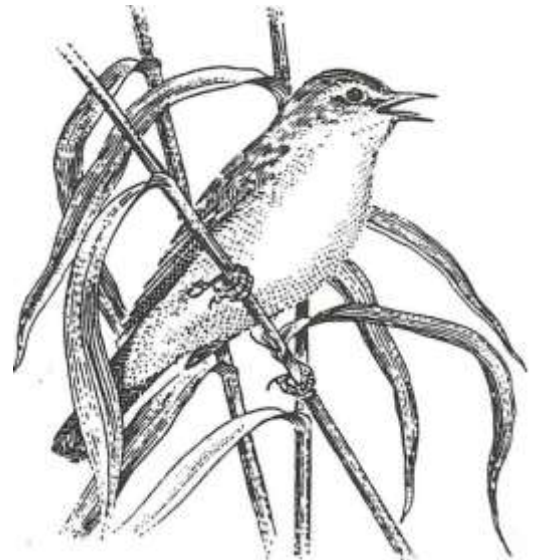
Ved av slutningen av konferansen for en ny giv i jordbruksdistriktene (Vila Real, Portugal, 17. til 19. mai 1989) insisterte mer enn 150 rådmenn og representanter for lokale jordbruksamfunn på at det blir slutt på all kort-siktig jordbrukspolitikk. Utsendingene som var kommet sammen etter initiativ fra den Permanente Komiteen for Lokale og Regionale Myndigheter har bedt Europarådets Ministerkomite om å gå tilbake på beslutningen om å avslutte den Europeiske Kampanjen for Jordbruksområder som ble igangsatt i 1987/88. Deltakerne understreket dessuten nok en gang nødvendigheten av en integrert, global og langsiktig politikk for regional planlegging og kommuneforvaltning.

MILJØETIKK

EF organiserte fra den 10. til den 12. mai en konferanse om bio-etikk i Brussel. Deltakerne diskuterte den stadig økende innvirkningen av mennesket på økosystemene og nødvendigheten av å kontrollere denne prosessen. De tok opp mulighetene av en eventuell "moralkode" til et utførelse i all virksomhet som kan forvrennes å virke inn på miljøet. Forholdet mellom mennesket og naturen ble tatt opp fra et moralsk og ansvarssynspunkt, og den vitenskapelige siden av problemet ble bare berørt når den kan begünstige en slik stillingtagen. Debatten understreket nødvendigheten av etiske regler som kan godtas av alle uavhengig av kulturelle og religiøse skillelinjer og en pragmatisk holdning i fastsettelsen av de forskjellige staters, industriens og enkeltindividens ansvar. Det almene velvære, bevaringen av økosystemene og den biologiske variasjonsbredde var hovedlinjene i den målsetningen konferansen mener man må komme frem til.

BEVARE DEN BIOLOGISKE VARIASJONSBRØDDE

Hvert år forsvinner hundrevis av planter og dyrarter og blant dem et stort antall villvarianter av dyrkbare planteslag. Den definitive nedgangen i den biologiske variasjonsbredden vil i følge ekspertene komme opp i en fjerdedel av alle jordens arter i løpet av en 20 - 30 årsperiode. Europarådet skal i samarbeid med "Nature Reserves Authority" i Israel organisere et kollokvium fra den 27. til den 29. november 1989 for å trekke opp grunnlinjene for bevaringen av den naturarven som utgjøres av nærende planter.

IRLAND: ØKOLOGI OG UTVIKLING

WWF-Belgia har sendt ut en kraftig advarsel mot visse utviklingsprosjekter som er finansiert med støtte fra Fellesskapet og som kan komme til å bli meget skadelige for miljøet. WWF gjør særlig oppmerksom på planting av nåletrær i et område med torvmyr som vil skade 420 hektar våtmark. Det dreier seg om et område i Irland som er av største betydning for trekkfugl. (WWF, Chaussee de Waterloo 608, B - 1060 Brussel).

NEDERLAND: 1989 - SOMMERFUGLÅRET

Et stort antall sommerfuglarter er i ferd med å bli utryddet eller i alle fall i rask nedgang i hele mellom- og vest-Europa, hovedsakelig på grunn av ødeleggelsen av biotoper og intensiv bruk av plantegifter og kunstige gjødningsstoffer i jordbruket. For å prøve å bremse på denne utviklingen som man ikke kan stanse, har Nederland satt i gang en nasjonal kampanje for vern av dagsommerfugler. Man skal i første omgang prøve å mobilisere befolkningen for de sommerfugler som ennå finnes i Holland. Det foreligger planer om å gjeninnføre to arter: *Maculinea teleius* og *Maculinea nausithous*. (Vår kontakt i Nederland).

NORGE: SKOGTILSTANDEN

Vurderingen av helsetilstanden for de norske skogene er nettopp avsluttet. Ifølge Instituttet for Skogforskning som har stått for gjennomføringen av denne undersøkelsen, er bare 49,7 % av skogoverflaten intakt. 46,3 % er lite eller moderat rammet og 4 % er alvorlig rammet av sur nedbør. (Vår kontakt i Norge)

SPANIA: BASKERNES GRØNNE LUNGE ER TRUET

En oppsigsgrupppe er dannet mot et motorveiprosjekt som synes å kunne bli spesielt ødeleggende. En motorvei på 38 km skal bygges sammen med de to viktigste baskiske byene, nemlig Pamplona og San Sebastian. Den skal gå gjennom et område av stor økologisk og landskapsmessig interesse og som hittil har vært bevart på tross av den omfattende industrialiseringen i denne provinsen. I følge aksjonskomiteen vil prosjektet dessuten ødelegge en tradisjonell jordbrukstruktur som er sosialt og økonomisk meget homogen. (Agrupacion Navarra de Amigos de la Tierra, Malon de Txaide, 15.1.31008 Pamplona-Iruna).

SVEITS: TIL FORSVAR FOR BIER, HV EPS OG HUMLE

Det sveitiske Forbundet for Naturvern har satt i gang en kampanje for bevaringen av veps, bier og humlearter. Denne insektgruppen som er nesten 300 millioner år gammel, er truet av forintensiv bruk av plantegifter, av urbanisering av jordbruksområder, av intensivering av skogbruket og av den nesten systematiske ødeleggelsen av disse insektenes bolnredeer så uforsiktede å bygge dem i hus. Kampanjen skal vise nødvendigheten av å beskytte denne insektgruppen og gi praktiske råd til vern av den. Det skal sendes ut brosjyrer, plakater og audiovisuelle hjelpemidler og forbundets informasjoncenter i Yverdon skal sette i gang programmer for å innvie publikum i bienes arbeid. (Vår kontakt i Sveits).

VEST-TYSKLAND: ET ÆRGJERRIG GJENOPPRETTETTELSESPROSJEKT

Et prosjekt for gjenopprettelse av våtmarkområdene i Wetterau nord for Frankfurt har fått Fordstiftelsen for Naturverns førstepris. Denne utredningsplanen tar sikte på å sammenbinde flere adskilte våtmarkområder gjennom en serie overgangsmiljøer, basert på en japansk modell, som skal gjøre dette området til motakermiljø for et dyre- og fugleliv som er spesielt rikt i denne delen av Tyskland. (Habitat, 89/1).

Lovaendringer truer natur- skabsbeskyttelsen i Danmark

HEJ(ING) UJ MIJJB... (ffek) iv iser mJ af rle yaldt ilde Ju'te luit miljø- uq rilitur bet:kylliel c. Luvforslagerte , hvor fire 10Lne skal et:tnill' ellecvP 11u qæ1de11dc luvP, L1 Is 1gtes V('dla(Jel, så de kar, trüclP kruri 1.1.J'191

MLJjøbeskyt lelseslofter uka I kuri ærdres 11dl. Der bliver llugen 111dskrærkr1r1ry 1 klalt:ndgarlgell. Oetærkcl igl e[el forsI ag om e11 så-k aldl "bagalelyrællse". Slærkllruc,, de er kummelllarer \ti, lovforsla- get, h\Or man Jiskuleccr al Indføte slure deposita ved anke af af-g øre Ist't fur ek: empeI varldløbssoger. Det vil være overmådc ude- mokralisk. fllr slule deptslila vil favorisere rige virksomheder uver- for de periges Vage miljørganlsatluner.

De gæidellde love om regulering af byggeri og alljæg 1 del åbne Jarid saml om plalllægntng lælkes slæel sammer ltl {,ll lov. Som del er llu, skal kommuneplaner og Lihørende lokalplaner være 1 overensstemmel- se med amternes reg,u, plaller. Disse skal tger, være godkendt af mlll- slereri. Derre godkendelse skal borlfalde og erslalles af en mlll, ste- riel lllldkalde- og vLL,Hel. Del keldes også fra erikelle forhold t d, ll rlvuæ e11de lovg1v111r1g, hvor de11 slurl sel aldrig bliverbrugt. Del bliver llæppe arderk:des 1 freml1deri.

ilmterne skal følgPltg-upüla!l kullle gøre, som de vil. Del er 11dl uhygqrllgl, ll,h ma,, b,,lællker de mallge fejl, der hldtl har 1 dsilqels agsafgørPl:er. Til nu rlar dP kunrtet rcltes ger11tem anke. rrcmuvt' r skal embe dsnrærlü llq puJlt lkelP væie ufejl bGrlltge myrd1ghe dr-r.

8c::kyllelscl af del åbr,e l8ild uq dets dalur øl 1 øJebJtkkel fast- sal "loV um nlturfredrl:11g". [fler del afgør en dums lu1, fredrl:11g l- 11ævrte I, sogPr rejlt af ømler, kommucr eller af Na lur fred1111ysfu- er11r1g-r - dPr 03 rnarck har sa9srejsrl111grcl. Ker1de lse rrie kan atkes 11 len højPre doms lU c,lerfrf dr11r1gs11ævrne I. Den ordning har medförl sagllge oy ells2rlæde afqørclsel JarllPl over, blandt ar,del på grund af domsto Jeres jutldis c eksperter.

Afgørelse rne medförcr "fred11r1r", el begreb v1 1 de øvr1gc r101:d1s- ke lar1de møder som "rialurrenevul." "rlarbesky lsetsområde" . "rla- ltonalpark" med mclø. I Danmark hedder delbare "ftedel område" .

De er dclle gennemcmukral1ske system, som regerlngen ru ønsker al afskaffe. DPl lællke, st1 rredllnlls afgørelserlle lagl ud L, lamls- rådene. De er eripullllsk uis l.r.r:s, der riæmesl svarer t illarids l.t.n- gene Sver lge. Allkpadgallgell afskafrcs med ellkelle undlagelser. Amrsrådene skal allså væie folkedomstole udell klageadgarig!

Sum ml,d) dPl: p fur nil i: JuqP dp rlævntf :;lote kjæmteI lkaI fujke I ho- ..c rrl brdrcr Werer lJ bl lllelse af rugle kulturh:sturtskr ærd: r. I øJebJtkket Pr th:dl'r uVPr fcm ll•kt,11, . l.rændllj' UvCl Lt-c, hPklar saml dr. fl'eslc æere varrl l fuldP vldlHnå dr1, ocl oL valHilob t,et:kyttet eftcr umlsJ1y rey1t: lrer1r1g ål dl' res kvrl1tetcr. Pcrsorialr, besparP!ser tam- l(• r rit> qø- morlge sle d1:r 1ey1sl.rer111q oq koril. ru l mt'y-t l a,;gsurnMeJ1g.

lremuvbr skal jurd- uu >terd1gcr frn ældre 11d scimt fastegræsga11ge som enge oq rester af gamle udmarker være qerier0I I beskyt. et. Mege I vel, men d'lL er vanskel1ql at gJemme den eks1s1crelldf' mallqel pfi re- slrikliør,er og sln,f forblldelse med den gellerelle slkn.rg.

Så vldl, så galt - mell de I bliver endnu værre. øjPblh:keL :kol der ved arilæy sv1rksomhed d1spuneres efler vedlagelplar. lægn11g såvel 1 amter som 1 primærkommuner. Ganske v1sl kan plarierne ærdres, men 1 hverL fald på amlsn lveau er del llloge1 besværl1gl. prllnærkonmullerlle er mari nær 0,3 de lokal2 økologiske lrllesser - for nu al sjge del

Det ar ett nytt Det ar dags att betala med lemsavgift
ften till NORDISKA FORBUNDET FOR KULTURLANDSKAP.
Enligt årsmotesbeslutet ar avgiften for enskild medlem,
100:- norska kronor,
for familjemedlem, med samma adress som annan medlem,
25:- norska kronor .

Bilagda girokort SKALL godtas av alla postkontor och post-
girokontor i Norden. Internationella blanketter gæller också.
Styrelsen har ånnu inte hittat något naturligt betalnings-
system som både passar revisionskrav och ger billigare
penningförmedling. For att minska gireringsavgiften kan
flera medlemmar gåra gemensam inbetalning av medlemsavgiften.
Adress: NORDISK FORBUND FOR KULTURLANDSKAP, Småtindveien 1 B,
* N-8000 BODØ, Norge. Postgirokonto 4 51 14 32.

Også! Også! Også! Også! Også! Også!

Også Også

r Lovændringer truer natur- og landskabsbeskyttelsen i Danmark av Eiler Worsøe

pæn. Man lænker sig, når byråd beslutter, al der i er, bestemt sag
ikke skal være nogen lokalplan. I øjeblikket kan den afgørelse dog i
det mildste overklages. Det kan selve lokalplanen ikke'

Formentlig er det derfor, at den nye lov lægger den endelige afgø-
relse af mange forhold ud til byrådene netop i form af såkaldte bo-
nuslokalplaner. De skal stadig ikke kunne overklages. Her kan nu pla-
ceres både byggesager og naturbeskyttelsessager, herunder sager om
kulturlandskabets sikring og meget mere. Folk får ganske vist ret til
at udvælge sig i de enkelte sager overfor byrådet. Men byrådet skal
ikke lade hensyn til indvendingerne Demokrati eller hvad?

Byrådene skal fremover kunne - hvis altså lovforslagene vedtages -
tilsidesætte også fredninger, så der for eksempel kan bygges fabriker
i naturområder. Også her har ministeren vetoet. Men der er 278 pri-
mærkommuner i Danmark for ministeren at holde øje med. Det skal ikke
blive en enkel og effektiv kontrol.

Man må nok slulle, at i Danmark, som har haft gode love og dårlig
administration af dem, skal den planløshed slippe løs igen, som der
var før i tiden, til uoprettelig skade for natur og landskab. Vel er
der også i de øvrige nordiske lande stor politisk indflydelse på den
slags afgørelser. Til gengæld er der også traditioner for at løse pro-
blemer på den måde. Det har vi foreløbig ikke i Danmark. Her har vi
de Europæiske rætteligheder og domstolene.

<Uunnværlig for alle som driver med
natur- og miljøvern>.
Miljømagasinet om Miljøarboka 1988

SVARSENDING
Avtale nr. 131.000/216

Det Norske Samlaget
Trondheimsvegen 15
0560 Oslo 5

Litteratur om det nordiske kulturlandskab

Det er hen sigten, at LOMMEN i fremtiden lejlighedsvis vil bringe titler på publikationer om kulturlandskabet og dets historie. Det skal lette litteratursøgingen. Vi tænker os, at det foreløbigt skal dreje sig om medlemmernes egne publikationer. Interesserede må have ulejligheden med at fremsende deres lister til sekretæren.

Eiler Worsæ

Min egen liste ser sådan ud:

bøger.

Slævtillygtskuveire, 1979. - Københavll. Dør, haldler om skutlskug i DK. Skuvefle på Lullalld ug Falster før skuv, lldfrednlllgerl, 1986. - Rallders Jullslrup Vallg. Hllslorlerl um el skovlarldskab fra middelaIder tl nu- Lid, 1988. - Røllde.

slorre artikler.

1980: Jyske egekrat. Oprindelse, anvendelse og bevaring. - Flora og Fauna 86: SJ-63.

1981: Skuvefle ved Hald før ug llu. - Flora og Fauna 87: 7-12.

1982: flll vælderlg ved Gudelflæll. - Flora ug Fauna 88: 69-78.

1984: Om flerslammede og uregelmæsstge bølge t Nord- og Midlly llalld. Flora ug Fauna 90: !,S-SS.

1986: Høe"ge og e>llgdr, fl'l D2rlmark før udsktfllllllgefl. - Flara ug Fuuna 92: 3)-48.

1987: Overdt?l uq græsrllrlg t Darlmark før udsktflflrlgerl. - flora og fauna 93: 15-29.

1988: Nalurllqe skuve t Danmark. - flura ug fauna 94: 53-64.

1989: Ulshale - el averdrev gømllem 800 år. - Flora og Fauna 95: 19-26.

WorsøP. f. & E. Oksbjerq, 1985: Søllerød sug; s grænseiar, d 1682. - Søllerødbøger, 1985: 9-44.

Ja, eg ønsker å bli fast lesar:

Miljøårboka

Frå og med 19... - utgåva, portofritt tilsendt. Ny utgåve kjem ca. 1. september kvart år, og kostar ca. kr 200,00 i bokhandelen. Som abonnent får eg 20 % rabatt.

Carlo Aall (red.)
Miljøårboka 1988

Gunnværlig for alle som driver med natur- og miljøvern.» Miljømagasinet.
167 sider
ISBN 82-521-3292-8
Kr 178,00
I sal

Carlo Aall (red.)
Miljøårboka 1989

Meir oppdatert enn of fentleg statistikk: Kunnskapsbasen om tilstanden i det norske naturmiljøet presenterer over 100 nye tabellar og figurar.
192 sider
ISBN 82-521-3375-4
Kr 198,00
I sal frå 28. august

Namn

Adresse

Poststad

Carlo Aall er redaktør for Miljøårboka.
Vi klipper en side ut 1988 års utplaga.

KULTUR- LANDSKAPET

Kulturlandskapet slik vi kjenner det i dag, er resultatet av tusenårig påvirkning gjennom jord- og skogbruk. De siste femti år har imidlertid kulturlandskapet endret seg me-

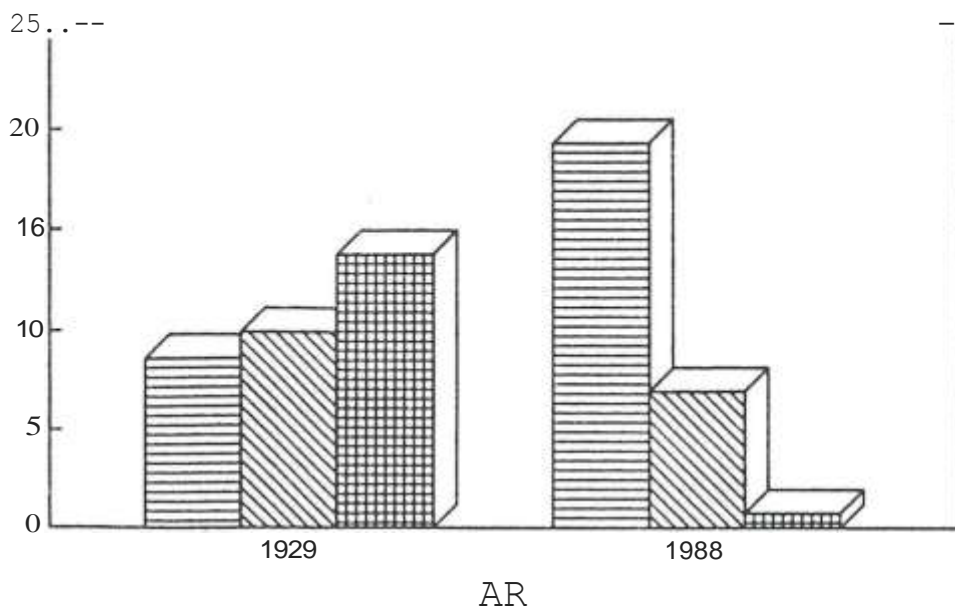
get raskt. Stadig færre bønder produserer mer på mindre arealer. Vi får stadig færre og større gårdsbruk med færre bygninger. Vi har fått egne husdyrdistrikt (f.eks. Jæren og Trøndelag) og egne korndistrikt (f.eks. Østlandet). Til forskjell fra tidligere tiders vari-

erte kulturlandskap har vi etter hvert fått utviklet et *åpent og lite variert* landskap. Gamle beiteområder gror igjen og åkerlandskap blir planert og gjort om til sammenhengende kulturland fri for striper av naturlig vegetasjon.

Det samlede jordbruksareal har endret seg lite siden 1949, men bruken har endret seg mye. Åkerarealet har økt på bekostning av engarealet. Areal utmark i bruk er mer enn halvert siden 1949. Denne utviklingen får vi tydeligere frem ved bare å se på tall fra det sentrale Østlandsområdet. I området rundt Oslo-fjordene utgjør nå det åpne arealarealet vel 80% av det dyrkede arealet.

Endringer i arealbruk i Rygge 1929-1986

ha X1000

g Korn

Grønsaker

Wil Belte og Eng

TABELL 76

Endring av arealbruken i Østfold, Akershus og Vestfold 1949-1979

ØSTFOLD

År	Eng og beite	Åker og hage
1949	100	100
1979	25	207

AKERSHUS

År	Eng og beite	Åker og hage
1949	100	100
1979	28	180

VESTFOLD

År	Eng og beite	Åker og hage
1949	100	100
1979	18	190

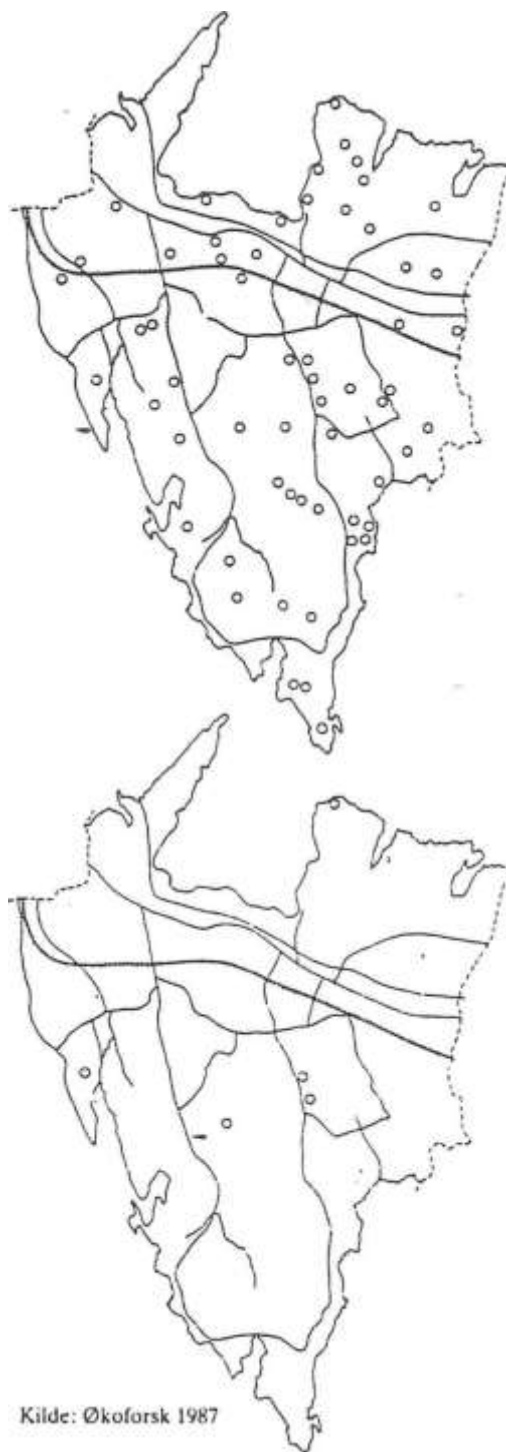
Kilde: Landbruksstatistikk

Åkerarealet er fordoblet siden 1949, og engarealet er redusert med 70-80% (se tabell 76).

Dramatisk blir denne utviklingen om vi går ned på kommunenivå. Tall fra Rygge kommune i Østfold viser at kornarealet har økt med over 100%, mens beite- og engarealet er redusert med over 90% siden 1929.

Områder med hagemark i Rygge, 1945 og 1980

En sirkel tilsvarer en hagemorklokallitet

Kilde: Økoforsk 1987

Från Bjørn Paulsen i Flensburg har vi fått ett hafte med denna vinjet.

forschungen zu
äuerlichen
chreibebuchern

fResearch on
easant
[Q]aries

Mitteilungen 1 - 1989 - Newsletter 1

Det inleds med ett uttåg. Det följer har starkt förkortat.

AUFRUF

Internationale Assoziation für die Erforschung bäuerlicher Schreibebücher - International Association for the Research on Peasant Diaries

Bäuerliche (An-)Schreibebücher als individuelle Quellengattung mit vielen Aussagemöglichkeiten rücken immer stärker in das Blickfeld sozial-, wirtschafts- und mentalitätsgeschichtlicher Forschung, nachdem die Volkskunde sie schon länger als Quelle für die Sachkultur- und Arbeitsprozessforschung genutzt hat. Sie bieten eine hervorragende Möglichkeit, die die Geschichte aktiv mitgestaltenden oder auch erleidenden Menschen in ihrem Alltagsleben, ihrer Wirtschaftstätigkeit, ihrem sozialen Umfeld, ihren Anschauungen und Weltbildern aus ihren Selbstzeugnissen zu verstehen und damit über den individuellen Zugriff auch ein Korrektiv für unser Bild vergangener Gesellschaften zu erhalten.

Wir rufen Kolleginnen und Kollegen, die sich mit bäuerlichen (An-)Schreibebüchern, gleichgültig unter welcher Fragestellung und für welche historische Zeit, befassen, auf, sich mit uns in Verbindung zu setzen. Wir sind zu erreichen über

Dr. Klaus-J. Lorenzen-Schmidt

Staatsarchiv

ABC-Straße 19

D-2000 Hamburg 36

Tel. 040/3681843.

Jonas Berg, Stockholm - Wiebe Bergsma, Leeuwarden - Maili Blauw, Leeuwarden - Hidde Feenstra, Warffum - Alexander Fenton, Edinburgh - Gudrun Gormsen, Vinderup - Esben Hedegaard, Odense - Jens Holmgaard, Viborg - Lisbet Holtse, København - Klaus-J. Lorenzen-Schmidt, Hamburg - Janken Myrdal, Stockholm - Helmut Ottenjann, Cloppenburg - Karl Peder Pedersen, København - Jan Peters, Berlin DDR - Bjørn Paulsen, Flensburg.

Preliminary Invitation

The first conference on the subject of peasant diaries was held in Cloppenburg 1981, the second has just taken place in Kiel 1989 in a cooperation over the border between Denmark and the Federal Republic of Germany. We would like to see, that we are in turn and we have also taken some preliminary contacts. Thus we hope to be able to invite you to Sweden to a third conference on peasant diaries in 1991 or 1992. It is most likely, that we will be able to arrange it in Stockholm but Julita manorial estate in the province Södermanland is an alternative possibility.

You will be hearing from us before the next year is over. Welcome to Sweden next time!

Jonas Berg

Janken Myrdal

August Karlsson

Dagbok Anno 1891

Åke Karlsson står bakom en serie Vastgotska allmogedagböcker. Den första har nyligen getts ut. Den skildrar år 1891 så som August Karlsson, kallad August på Nabben, upplevde det. August var torpare under Lagmanshage i Ljungsarps socken i Kinds härad.

Vi följer honom två veckor i juli.

- M. 6 Varit på Lagmanshaga dikat och vant i kohagen
T. 7 Varit hemma och jort ekan. Johannes på Lofåsen varit här
O. 8 Varit hemma slipat upp liar och pinnat upp riiflor
T. 9 Varit på Lagmanshaga, varit vid såget och sågat kubbar
F. 10 Varit i Askåker och vant
L. 11 Varit vid såget och sågat
S. 12 Varit vid Ljungsarps kyrka
M.13 Varit i Olsremma på hostahjelpe⁴
T. 14 Varit hos Håkan i Botla på hostahjelpe
O. 15 Varit hemma och hostat i närre ången, hort goken för sista gången **i år**
T. 16 Varit på Lagmanshaga, hosten begynnt, hostat i berget
F. 17 Varit på Lagmanshaga hjälpedag
L. 18 Varit hemma och hostat omkring huset och tradgårdslyckorna
S. 19 Varit vid Ljungsarps kyrka, 3 bondag

4 Slätterhjalp

Boken kan bestmas från Åke Karlsson,
Siene 5334,
S-447 00 VÅR GÅRDA
. Tel. 0322-641 38

Capsella bursa-pastoris (L.) Med. Gjaetartaske.
Lomme. 25 cm.

Stengelen litt greina, småhåra. Kvitte kronblad, 2mm lange. Trekanta skulpe på langt skaft. Mange former. Mai (eller mest heile året). - På eller nær dyrka mark og der feet ferdest. Vanleg i Norden.
Hardangervidda 1230 m.

B FORENINGSBREV

AVS

Nordiska Forbundet
for Kulturlandskap
c/o Kelvin Ekeland
Ostra Storgatan 25
S-611 34 Nyköping
SVERIGE

TILL

~~2362 Udde~~
2380 Brumunddal

ÅRSMOTE OCH MEDLEMSKONFERENS 1990

Det ta ar en forsta information om årsmoteWnedlemskon ferensen 1990. Det ar Sverige som ansvarar for arrangema ngen. Motesplats blir Uddevalla i Bohuslan. De som planerar och forbereder ar Kerstin Olsson, Bo Åkerstrom, Rola nd Olin, Lars Strandberg och Marianne Dalemar. Mycket återstår annu innan et t program kan presen teras, men strukturen for motet finns.

Tema: Havets och kustens kulturlandskap
Information och kunskapsformidling

Tid: 24 - 27 maj

Torsdagen den 24 borjar det hela med besok på Bohusla ns museum och en allman presentation av landskapet Bohuslan.

Fredagen den 25 ar formiddagen vik t for foredrag och eftermiddagen åt årsmotesforhandlingar. På kvallen blir det årsmotesmiddag och underhållni ng.

Lordagen den 26 agnas hela dagen åt en båtu tflykt med strandhugg langs kusten och i ovarlden.

Sondagen den 27 sker en efterexkursion till Bredf jallet med besok på na tu r- och kul turskolan .

Konf erensavgif t: Preliminar berakning, max 2000 SEK. Då inkluderas ma t, logi och båtresa.

Reser vera tid for deltagande i medlemskonferensen och årsmotet redan nu. Vi återkommer med ytterligare information ef ter nyår. Då lamnas ocksc1 besked om sista anmalningsdag.

De s9m vill medverka genom a tt hålla foredrag på tema t for konferensen bl5r redan nu meddela detta till Kerstin Olsson,
Bohuslans museum, Box 34, S-45115 Uddevaila . Tel. 0522-39 200.